

ХУДТАЪМИНКУНИИ АҲОЛӢ БО ОЗУҚАВОРӢ ДАР ТОЧИКИСТОН

Сафарова А.Д., ассистенти ДАТ ба номи Ш. Шохтемур

Калимаҳои калидӣ: амнияти озуқаворӣ, сабати истеъмоли, бехатарии озуқаворӣ, меъёри физиологӣ, маҳсулоти озуқаворӣ, таъмини озуқаворӣ.

Таъмини амнияти озуқаворӣ яке самтҳои муҳими сиёсати иқтисодии давлат ва ҳадафҳои стратегии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад. Аз ин рӯ, Ҳукумати мамлакат пайваста баҳри таъмини аҳоли бо ғизои солим чораҳои мушаххас ва аз ҷиҳати илмӣ асоснок карда шуда меандешад. Моҳи майи соли гузшта бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Низомномаи тартиби ташаққул ва татбиқи нарху тарифҳои озод ба маҳсулоти таъминоти истеҳсолию техникӣ, молҳои истеъмоли халқ ва хизматрасониҳо» тасдиқ шуд. Тибқи низомномаи мазкур, нархи мол ва маҳсулоти аз ҷиҳати иҷтимоӣ зарурӣ, аз қабилӣ орд, нон, маҳсулоти макаронӣ, гандум, биринҷ, картошка, сабзӣ, пиёз, қарам, қанди сафед, шакар, равшан, шир, кефир, қаймоқ, сметана, творог, наск, нахӯд, марҷумак, кашк, ярмаи ҷав, гӯшти гов, гӯшти гусфанд, гӯшти мурғ, намак, ҷой ва ғизои кӯдакон таҳти танзими давлатӣ қарор дода мешавад.

Дар мамлакатҳои мутараққӣ барои нишон додани сатҳи зиндагии аҳоли нишондиҳандаи «бузургии сабати истеъмоли»-ро бештар истифода мебаранд.

Сабати истеъмоли гуфта маҷмӯи неъматҳои истеъмоли ва хизматҳои менаманд, ки барои таъмини талаботи аҳоли даркор мебошад. Сабати истеъмоли аз қисмҳои зерин иборат аст:

- молҳои хурукворӣ;
- молҳои ғайрихӯрокӣ;
- хизматҳо.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, 31 августи соли 2018 қарор дар бораи меъёрҳои физиологии истеъмоли маҳсулоти асосии ғизоӣ ба ҳар як нафар аҳоли ба имзо расонид ва аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Меъёрҳои тавсиявии физиологии истеъмолии маҳсулоти асосии озуқаворӣ ба ҳар нафар аҳолии кишвар» тасдиқ гардидааст, ки чунин аст:

Ҷадвали 1.

Меъёрҳои тавсиявии физиологии истеъмолии маҳсулоти асосии озуқаворӣ ба ҳар нафар аҳолии кишвар

Номгӯи маҳсулот	Дар як шабонарӯз, грамм	Дар як моҳ, килограмм	Дар як сол, килограмм
Нон ва маҳсулоти нонӣ ярмаҳо, лӯбиғиҳо	404,7	12,1	147,7
Гӯшт ва маҳсулоти гӯштӣ	111,9	3,4	40,8
Моҳӣ ва маҳсулоти моҳигӣ	24,6	0,7	9,0
Шир ва маҳсулоти ширӣ	316,0	9,5	115,3
тухм(дона)	0,5	15,0	180,0
Равған(растанӣ ва ҷарбу)	46,2	1,38	16,6
Қанд	54,8	1,6	20,0
сабзавот ва полезӣҳо	455,0	13,7	166,1
мева ва буттамева	340,0	10,2	124,1
картошка	252,0	7,6	92,0
Ҷой	5	0,15	1,8

Сарчашма: Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 31 августи соли 2018, № 451

Агар ба хӯрокҳои ордию нонӣ, ғалладонагӣ ва лӯбиғӣ нигарем, воқеан ҳам, бояд ин гуна ғизоҳо дар дастархони ҳар сокини Тоҷикистон ҷой дошта, хӯрокҳои асосию бехатарӣ мардуми кишвар бошанд. Меъёри истеъмоли хӯрокҳои нонию орди дар Тоҷикистон мувофиқи сабати истеъмоли соли 2018 барои як фард дар давоми сол – 147 кг-ро ташкил медиҳад. Ин меъёр дар кишварҳои дигар, аз ҷумла дар Хитой 110 кг, дар Амрико 74 кг-ро ташкил додааст. Зикр қардан ба маврид аст, ки тавсияҳои пешниҳодшуда бо нишондиҳандаҳои ҳақиқӣ на он қадар мутобиқат мекунад. Масалан, дар Русия истеъмоли аниқи хӯрокҳои нонӣ 118 кг-ро ташкил медиҳанд, ки ин нисбати меъёри муқарраршудаи ҳукумат 96 кг меистад. Аммо истеъмоли мева ва сабзавот дар Тоҷикистон нисбати бисёр давлатҳои Аврупо ва Осӣ зиёд буда, норасоии ин гуна маҳсулотҳо ба мушоҳида намерасад. Истеъмоли сабзавот ва полизиҳо дар Тоҷикистон дар як сол барои як шахс 166 кг ташкил мекунад, ки ҳамагӣ 3 кг камтар аз Амрико – 169 кг, ҳамчун кишвари пешрафтатарин ба ҳисоб меравад. Ин меъёр дар Қирғизистон 128 ва дар Русия 140 килограммро барои як шахс дар муддати сол ташкил медиҳад. Аз ҳама бехтарин ин мевачот мебошад. Дар Тоҷикистон дар як рӯз як нафар бештар аз 455 грамм мева истеъмоли мекунад, ки ин ба 124 кг дар як сол рост меояд. Дар Русия бошад ин меъёр дар як сол 100 кг-ро ташкил медиҳад. Шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз норасоии хӯрокҳои гӯштию ширӣ танқисӣ мекашанд. Тоҷикистон дар ин масъала аз ҳамаи кишварҳои дар боло зикршуда ақибмондатарин аст. Дар Русия ба ҳар як нафар аҳоли дар як сол 73 кг гӯшт рост меояд, ин нишондиҳандаҳо дар Қирғизистон – 63, Амрико – 118, Австралия – машҳуртарин кишвари истеҳсолкунандаи гӯшти гов барои истеъмоли – 121 кг мебошад. Аммо дар Тоҷикистон ба ҳар як нафар дар як сол 40 кг гӯшт рост меояд. Сабати норасоии

хӯрокҳои гӯштию шириро дар кӯҳсор будани қисмати зиёди кишвар меҳисобанд. Заминҳои ҳамвор пахтакорӣ мешаванд ва барои зиёд кардани саршуморӣ чорво чарогоҳҳо басанда нестанд.

Инчунин камбудихо нисбати норасоҳои маҳсулоти ширӣ низ ба мушоҳида мерасанд. Нишондиҳандаи миёнаи маҳсулотҳои ширӣ дар Амрико, Русия, Қазоқистон дар як сол барои як нафар 250-300 кг-ро ташкил медиҳад. Дар баъзе кишварҳо ба монанди Олмон ва Нидерландия меъёри истеъмоли хӯрокҳои ширӣ 350-430 кг-ро дар як сол ташкил медиҳад, ки ин аз 115,3 килограмме, ки дар Тоҷикистон барои як фард дар як сол муайян шудааст хело зиёд аст.¹

Муовини директори Институти омӯзиши масъалаҳои давлатҳои Осиё ва Аврупои Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон номзади илмҳои иқтисодӣ Назрулло Амиров мегӯяд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ягона давлате аст, ки қонун «Дар бораи таъмини амнияти озуқаворӣ»-ро қабул намудааст. Ғайр аз ин, соли 2018 бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Барномаи таъмини амнияти озуқаворӣ» низ тасдиқ шуд, ки ҳадафи он пеш аз ҳама паст намудани сатҳи камбизоатии мардум мебошад. Инчунин, вобаста ба таъмини амнияти озуқаворӣ Ҳукумати мамалакат то имрӯз якчанд барномаҳои соҳавиро тасдиқ намудааст, аз ҷумла ҳоло барномаҳои рушди соҳаи боғу тоқпарварӣ, рушди чорводорӣ, рушди қутоспаварӣ ва дигар барномаҳо амалӣ гардида истодаанд.²

Вале бо вучуди ҳамаи ин, мо талаботи аҳолиамонро ба пурагӣ бо гизо таъмин карда наметавонем ва як миқдор маҳсулоти ниёзи мардум, аз он ҷумла, шакар, равған ва ҳатто гӯшти чорвою паранда ва дигар маҳсулотро аз кишварҳои дигар ворид мекунем. Дар чадвали 2 худтаъминкунии аҳоли дар соли 2017 нишон дода шудааст.

Чадвали 2.

Худтаъминкунии бо маҳсулоти озуқаворӣ аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Номгуи маҳсулотҳо	Аз рӯи меъёр ба як нафар дар як сол, кг	Талабот аз рӯи меъёри тасдиқшуда, т	Истехсолоти маҳсулот, тонна	Дарачаи таъминот %
Нон ва маҳсулоти нони, тонна.	147,7	1319,1	1447,7	109,7
Гӯшт ва маҳсулоти гӯшти, тонна.	40,8	364,4	124,4	34,1
Шир ва маҳсулоти шири, тонна.	115,3	1 029,8	949,9	92,2
Равған ҳаз. тонна	16,6	148,3	12,7	8,6
Тухм, ҳазор дона	180,0	1 607,6	341,6	21,2
Сабзавот ва полизи, ҳаз. тонна	166,1	1485,5	2440,3	164,5
картошка, ҳаз. Тонна	92,0	821,7	782,9	95,3
Мева ҳаз. тонна	124,1	1 108,4	405,0	36,5
Моҳи, ҳаз. тонна	9,0	80,4	2,7	3,4
Чой	1,8	16,1	-	-

Сарчашма: Маҷмӯаи оморӣ Кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2018. -С.167-172

Чи хеле, ки аз рақамҳои чадвал бармеояд худтаъминкунии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо нон ва маҳсулотҳои нонӣ 109,7%, гӯшт ва маҳсулоти гӯштӣ 34,1%, шир ва маҳсулоти ширӣ 93,2%, равған 8,6%, тухм 21,2%, сабзавот ва полизӣ 164,5%, картошка 95,4%, мева 36,5%, ташкил медиҳад.

Ҳамзамон бояд ёдовар шуд, ки танҳо дар соли 2017 аз хориҷи кишвар 150,5 ҳаз. тонна орд, 51 ҳаз. тонна картошка, 97,8 ҳаз. тонна равғани растанӣ, 16,1 ҳазор тонна сабзавот, 62,7 ҳаз. тонна гӯшт, 11,5 ҳаз. тонна шир, 166,9 ҳаз. тонна қанд, 34,9 ҳаз. тонна мева, 42,8 млн. дона тухм ва 1,6 ҳаз. тонна моҳӣ ворид карда шудааст. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки бозори маҳсулотҳои озуқаворӣ ҳоло аз воридоти мол вобастагии зиёд дорад. Дар баробари ин дар солҳои охир аз бисёр мамлакатҳои мустақил ба Тоҷикистон як қатор маҳсулотҳои озуқаворӣ ворид карда шуданд. Масалан, орд ва гандум аз Қазоқистон, Россия ва Украина, чой аз Грузия ва Қирғизистон, равған аз Қозоқистон, Озарбойҷон, Россия, Туркменистон, қанд аз Россия, Беларусия ворид карда мешаванд. Вале ворид кардани маҳсулотҳои аз мамлакатҳои мустақил назар ба дигар мамлакатҳо қимматтар буд.

Вазни хоси воридоти озуқаворӣ аз 19,9 % дар соли 2013 ба 23,0 % дар соли 2017 расид ва 637,9 млн долларро ташкил дод (чадв. 3).

¹ Сомонаи интернетӣ <https://sputnik-tj.com/>

² Минбари халқ 6.02.2019 №(1195) с/12

Раванди воридот ва содироти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2013-2017

Нишондиҳандаҳо	Солҳо				
	2013	2014	2015	2016	2017
Воридот- ҳамагӣ, млн. долл	805,4	891,1	792,4	651,8	637,9
Ҳисса дар ҳаҷми умумии мол, %	19,9	20,7	23,1	21,5	23,0
Содирот- ҳамагӣ млн. долл.	54,9	43,1	42,3	32,8	31,5
Ҳисса дар ҳаҷми содироти мол, %	5,8	4,4	4,7	3,6	2,6

Сарчашма: Фаъолияти иқтисодӣ ва берунӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2018.- С.10

Ҳиссаи маводҳои озуқаворӣ дар содироти молҳо қариб 2 баробар паст шудааст. Агар дар соли 2013 ин нишондиҳанда 5,8%-ро ташкил карда бошад, пас дар соли 2017 он ба 2,6% расидааст. Ин дар бораи рақобатпазир набудани маҳсулоти истеҳсоли ватанӣ дар бозори байналмилалӣ шаҳодат медиҳад.

Қайд намудан лозим аст, ки сатҳи худтаъминкунӣ бо маҳсулотҳои асосии озуқаворӣ ҳоло ҳам дар дараҷаи паст қарор дорад.

Ҳамин тавр, барои таъмини аҳоли бо озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пеш аз ҳама бояд ба омилҳои интенсивии рушди соҳаи кишоварзӣ таъкил кардан лозим меояд. Аз ҳисоби афзоиши интенсивии истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ дар оянда заминаи мусоид барои васеъ намудани шумораи корхонаҳои коркард, нигоҳдорӣ ва дастрас намудани истеъмолкунандагон ба маҳсулоти кишоварзӣ, яъне рушд фароҳам хоҳад гашт. Мо бояд дар хотир дорем, ки омилҳои афзалиятноки рушди бахши аграрӣ бояд омилҳои интенсивии рушди иқтисодиро баназар гирем, чунки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон захираҳои рушди экстенсивии ин соҳа саҳт маҳдуд аст.

АННОТАЦИЯ

САМООБЕСПЕЧЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМ ПИТАНИЯМИ В
ТАДЖИКИСТАНЕ

В статье анализируется продовольственное само обеспечение как, одна из главных направлений экономической политика государства. Приведены статистические данные обеспечения населения натуральными продуктами питания по сравнению с потребительскими норма питания других государств.

ANNOTATION

SELF-PROVISION OF FOOD FOR THE POPULATION OF TAJIKISTAN

The article analyzes the food self-provision as the main directions of the state economic policy. The statistical data of providing the population with natural products nutrition and confirmation of the physiological consumption standards are compared with consumption of food standards of other states.

Keywords: consumer basket, food security, physiological norms, food products, food security.